

Teze: S poznáním člověka je to stejné jako s Evropou – je tam důležitý sebevztah, poněvadž Evropa je část nás samých.

Kde začíná Evropa? Václav Havel kdysi dávno poznamenal, že problémem Ruska je, že neví, kde začíná a kde končí.

Je vhodné evropanství přirovnat k Havlově koncepci několikanásobné identity, říkám tomu „princip cibule“.

Důkladný lobbying a aktivní diplomacie jsou přesně tím, co podcenily všechny dosavadní české vlády. Počty českých diplomatů jsou ve srovnání s Polskem minimální, a argument, že Polsko je větší, je směšný, agenda je úplně stejná.

Dialog byl natočen ve čtvrtek 5. května 2016 odpoledne v prostorách New York University of Prague, Malé náměstí 2, Praha 1, Staré Město, druhá část dialogu byla nahrána ve čtvrtek 2. června 2016 ve stejných prostorách.

MS: *Pane doktore, čím je pro vás Evropa, co si s Evropou spojujete?*

TV: První, co mě napadlo, je, že si s Evropou spojuji sám sebe, protože Evropa byla téma často vášnivých debat mezi přáteli již od sedmdesátých let a zejména v letech osmdesátých. Bylo to jedno z mála témat, na němž jsme se shodli jako na klíčovém – a to v dobách, kdy se české opoziční kruhy, hlavně kolem Charty 77, mírně donkichotsky snažily být nepolitické, Evropa bylo téma, které bylo na pomezí, zvláště střední Evropa. Tou dobou již vycházela samizdatová revue *Střední Evropa*. Přátelům jsem z *Le Mondu* překládal rozhovory Milana Kundery o střední Evropě – to se psal rok 1978. Téma Evropy bylo v našich kruzích všudypřítomné, později se ale rozdvajilo. Vystala otázka Evropské unie, téma střední Evropy jako kulturního regionu pokračovalo, což trvá do současnosti, avšak jsem přesvědčen, že se v jisté době poněkud vyprázdnilo, neboť slovní spojení „střední Evropa“ bylo nadužíváno, a následkem toho se otázka střední Evropy na několik let vytratila. Ve své žurnalistické praxi jsem měl dva podstatné evropské projekty. Jeden byl celoevropský, literárně-intelektuální revue *Lettre internationale*, jejíž československého vydání jsem byl zakladatelem a šéfredaktorem. Původní plán vycházet čtvrtletně se příliš nedařil, avšak v průběhu šesti let se podařilo se vydat dvanáct čísel. Pak přišly ekonomické potíže. Vzápětí jsem byl u vzniku měsíční přílohy čtyř středoevropských liberálních deníků. Byly to *Magyar Hírlap*, *SME*, *Lidové noviny* a *Gazeta Wyborcza* a příloha se jmenovala *Středoevropské noviny*. Vycházela v různých jazykových verzích, ale obsah byl téměř totožný. Hlavním záměrem bylo vzájemně se lépe poznat. Jazykové bariéry byly malé železné opony. Tiskli jsme tam celkem úspěšný seriál o vzájemných stereotypech, o předsudcích, jako co si mysleli Maďaři o Čechách, když jim Češi tak nadávali ve Švejkovi, a podobně. Mělo to smysl a myslím, že by to stálo, a to beze změny, za novou publikaci. Stejný záměr provázel *Lettre internationale* – nepsaný podtitul zněl „pokus vidět sám sebe očima jiných“ – proto se v časopisu objevovaly tematické bloky autorů z různých zemí na stejná témata. Vzájemná reflexe byla velmi důležitá, a proto byla důležitá i evropská témata.

MS: *Kde podle vás začíná a končí Evropa? Můžeme říci, že geograficky je to snadné, nebo se mýlím?*

TV: Ani geograficky to není snadné, i když existuje jasná definice. Oba nyní máme na mysli východní část Evropy a nepředpověditelné Rusko. Že Rusko je tak nepředpověditelné – to není otázka posledních několika let a Vladimíra Putina, tak to bylo vždy. Václav Havel kdysi dávno poznamenal, že problémem Ruska je, že neví, kde začíná a kde končí. Tím je vše řečeno. Spíše bychom mohli mluvit o kulturní definici Evropy – a zde též celé ruské dějiny svědčí o zásadní rozštěpenosti na prozápadně, tedy proevropsky orientované vrstvy a na ruské nacionalisty. Všechny dnešní obtíže jsou tím podbarveny.

MS: *Pokud jsem vám dobře rozuměl, hranice mezi Evropou a východním světem, který nepočítáme do Evropy, je utvářena rovněž Běloruskem a Ukrajinou, nebo ani tyto země již nejsou součástí Evropy?*

TV: Pokud jde o země vámi zmíněné - včetně pobaltských států, jež se zázračně vzpamatovaly z nerovného svazku - do Evropy bezpochyby patří, její součástí je i lepší „Já“ Ruska. Evropská kultura je nemyslitelná bez ruské literatury, což je podtón Kunderových úvah o Evropě. Být politicky protiruský neznamená být kulturně protiruský - naopak. Když se ale podíváme na věc z hlediska geopolitického, tak dnes má s Ruskem problém každý.

MS: *Vidíme ale, že i lidé ve střední Evropě se znovu obracejí k Rusku.*

TV: Doufejme, že jich je menšina.

MS: *Jsou však na vlivných postech. To není pouze u nás.*

TV: Pokud bych se mohl vrátit k otázce, co je Evropa, v současnosti vidíme zřetelně, že Evropa je čím dál tím víc synonymem Evropské unie. Ty, kdo v ní nejsou - s výhradou Švýcarska nebo Norska, které tam *de facto* jsou - odděluje příkop. Už léta je veden spor o Ukrajinu. „Naše“ Evropa chtěla a chce Ukrajině poskytnout pomoc, ovšem tamní sovětzace, tamní *homo sovieticus* jsou tak silné, že v nejbližší době nedovolí zavedení fungujících civilizovaných institucí.

MS: *Měl jsem možnost hovořit s jednou Ukrajinkou, která je vysokoškolsky vzdělaná, říkala cosi v tomto duchu: nejedná se o spor Ukrajinců a Rusů, ale Ukrajinců a ruský myslících Ukrajinců.*

TV: Byl jsem tam dvakrát a vždy pouze v Kyjevě - je to hlavní město a identifikace s Evropou je daleko vyšší než na venkově. I v dalších městech se však během protestů na Majdanu ukázalo, že se městská, urbánní část Ukrajiny nestává snadno obětí tamních „ruskojazyčných mafií“.

... Konstitutivní prvky Evropy ...

MS: *Co podle vás dělá Evropu Evropou? O jakých konstitutivních prvcích můžeme hovořit? Co odlišuje Ukrajince myslícího evropsky a Ukrajince myslícího sovětsky?*

TV: Navrhuji, abychom nechali v závorce dva Ukrajince.

MS: *Je to doplnění.*

TV: Problém je, že často oba sídlí v jednom lidském těle.

MS: *Skutečně?*

TV: Určitě! Jako bychom to neznali u nás. I zde je mnoho lidí, kteří myslí ne snad přímo sovětsky, ale řekněme „jakešovsky“. Jde o zachování domácího pohodlíčka, za což se ovšem platí duší, aniž si to lidé chtějí přiznat. Můžeme říci, že západní Evropa je středoevropštější, než si myslí, pokud charakteristikou střední Evropy myslíme stálé kladení otázek a zpochybňování. Jako by Evropa - Evropská unie - měla problémy s vlastní identitou, jak se definovat. Vidíme sílící tendence k národním státům - více či méně egoistickým. Z mého pohledu je to nebezpečné, poněvadž jako by mnohé věci lidé dělali úmyslně, vezmeme-li Británii jako příklad, nebo jako by měli chronický deficit paměti a nebyli schopni si uvědomit, čeho spojená Evropa dosáhla. V tom vidíme největší evropskou hodnotu.

MS: *Nevážíme si jednoty?*

TV: Ne zcela. Mám na mysli jednotu na principu demokracie. Ale mluvíme o unii, která není federací. Skutečností naopak je, že zprvu šest, pak dvanáct, patnáct a nakonec 28 států se muselo domluvit, a to za cenu obrovských kompromisů, že bude lepší zkusit to pospolu, u vědomí, že výsledek je křehký, že jsou tam „demokratické deficity“. Ano, hlasovací váha členských států není stejná, avšak přesto je Unie i kulturní výdobytek, který nemá ve světě obdobu.

... Prvky sjednocování ...

MS: *Dovolil bych si provést mírný stříh a pozornost vrátit k úvodní otázce, a to k pilířům, chceme-li k základům Evropy. Odkazujete-li na integraci, objevuje se zde schopnost dialogu, vyjednávání, nalézání shod, jak je to ale s ochotou sdílet jinakost?*

TV: Jde o velmi dobrý začátek, pokud bychom měli udělat volný výčet. Podíváme-li se na samotný začátek Evropských společenství, mě na tom fascinovala skutečnost, že šlo o nesmírně pragmatické opatření – Společenství uhlí a oceli, které ovšem bylo doplněno i velkým vizionářstvím. Zakladatelům se podařilo udržet harmonii jakéhosi snu, vzdáleného obzoru s praktickým provozem řízeným řadou nudných právních nástrojů k pokusům o harmonický celek. Právě to v jistém smyslu konstituuje Unii. Stále v ní lze tušit onu původní rovnováhu, i když sám kriticky konstatuji oslabení či vytrácení oněch vizí, nad nimiž se zdají převažovat administrativně byrokratické procedury. Protože jsem o tom jistou dobu leccos věděl, jezdil jsem do Bruselu pravidelně v době, kdy se střeoevropské země staly kandidáty členství v unii – až do jejich přijetí.

MS: *Ano, psal se rok 1996, kdy jsme podávali přihlášku do Evropské unie, a rok 2004, kdy jsme vstupovali.*

TV: Tehdy jsem byl aktivní v Asociaci evropských novinářů, která nebyla odborovou ani čistě profesní, ale ideově a aktivně proevropskou organizací. Její členové se zavazovali, že budou dle svého přesvědčení a schopností přispívat k sjednocování Evropy na demokratických základech. Při svých pobytech v Bruselu jsem poměrně důkladně poznal chod evropských institucí. Musel jsem se smát hloupým pověrám, že právě v Bruselu nemají než starost o okurky a banány. Věděl jsem, jak struktury fungují zevnitř – z mého pohledu se jednalo o zázrak, protože tam byla patrna tvůrčí energie nikoliv pouze volených zástupců – nejde o Evropský parlament, ale i o výkonnou část – a to byli komisaři, kteří jsou sice všelijací, ovšem jaké měli týmy! Bylo to dávno před vstupem České republiky nebo Slovenska: již v devadesátých letech tam měli ředitelé odborů i poslanci jako poradce nebo stážisty i mladé Čechy a Slováky, kteří si do zahraničí našli cestu sami – a stali se Evropany, což byl důkaz toho, že Evropa může „růst“ zdola, zevnitř. Vždy byli dokonale připraveni, vždy zařídili, co bylo třeba, když jsem jim řekl, s kým a o čem bych rád hovořil.

MS: *Nestává se, aby se říkalo, že v Bruselu jsou kompetentní lidé. Zabývejme se nyní otázkou konstituce Evropy. Jeden je typ válečný – memento ničivé války. Něčím jiným jsou padesátá léta, něčím jiným je stále počátek 21. století – kdy žijeme v éře mírového soužití. Co – dle vás – „rezonuje“ v instituci, která dohlíží na fungování půlmiliardového celku? Jak je to s válkou? Vzpomínka na válečné období ve starší veřejnosti stále rezonuje ...*

TV: Neměli bychom zapomenout, že pár set kilometrů od nás na evropském území válka nedávno proběhla – a to až příliš blízko. Možná, že se Evropská unie snažila vyvléci z odpovědnosti a v karikované verzi její strategie zní, že „bude hájit evropské spojence do posledního amerického vojáka“. Je to velké varování. Ano, paměť druhé světové války formovala současnou Evropu, stejně tak i později konec bipolárního světa a konec sovětského bloku, konec Sovětského svazu. Vzorem evropanství bylo, když Francie a Německo začaly spolupracovat a ukázaly, že lze překonat i nejtragičtější dědictví. Vzpomínám si, že po roce či v průběhu roku 1989 se ze Západu ozývaly hlasy: Pozor, abychom donedávna komunistické státy nepřijímali ukvapeně za členy, poněvadž jsou úplně

jiní. Jen si vzpomeňte, vždyť Margaret Thatcherová byla proti sjednocení Německa. Mělo to svou logiku vycházející z domácí politické scény. Pak ještě přišla vlna nadšení, Československo bylo dáváno za příklad – díky Václavu Havlovi – i pod dojmem z poněkud sporného sloganu sametová revoluce. Fakt je, že šlo o vzorný příklad nenásilí, který rozhodně posílil humanitní evropské ideály spíše než pragmatičnost. Jsem přesvědčen, že v devadesátých letech Evropská unie udělala chybu, ze které se nepoučila dodnes. Vše protahovala a odkládala. Jestli členství přišlo až 15 let po roce 1989, byla to doba příliš dlouhá a již začaly sílit a priori euroskeptické hlasy. Kdyby středoevropské země přijala dříve, možná by proces „polidšťování“ Evropy byl rychlejší – brzké členství bylo tehdy jejich hlavní očekávání. Nejdůležitější byl jejich zájem získat „bezpečnostní deštník“, nikoli ekonomické výhody.

... Evropská integrace a NATO ...

TV: V tehdejší situaci se potenciálním členům ani nesnilo o tom, že by mohly vstoupit do NATO. Paradoxně však NATO přišlo dřív než plné členství v Evropské unii.

MS: *Dobrá, zmínil-li jste NATO, jaký je – podle vás – jeho význam v oblasti bezpečnosti? Víme, že právě Severoatlantická aliance je funkční obrannou institucí, a to kvůli Američanům, kteří zde hájí mír. A Evropané, ti jakoby ani nepocítovali odpovědnost za vývoj v Evropě.*

TV: Máte smutnou pravdu. Jde o největší slabinu Evropské unie, ale především jednotlivých evropských politiků. Řada z nich zejména to jižní, „latinské“ křídlo podceňuje, pokud přímo neodmítají euroatlantické spojenectví, když tvrdí, že si musíme vybrat – buď Evropskou unii, nebo spojenectví s USA. Tvrdím, že předkládají falešnou volbu; nejsme v situaci „buď-anebo“, a odvolávám se na starého dobrého medvídka Pú, který odpoví: Obojí prosím, s chlebem se neobtěžujte.

MS: *Vaši odpovědí jsme přešli do říše dětí, ale jsme odpovědní lidé.*

TV: Pozor, někdy se evropští politici – pokud jde o schopnost obrany – chovají hůře než malé děti. Lidé spoléhají na to, že Američané zaplatí a „vytáhnou nás z toho“, nebo se, s čestnými výjimkami, snaží ošvindlovat své přísliby rozpočtu na obranu. Je to varovné.

... Integrace z důvodu globalizace ...

MS: *V čem, podle vás, spočívá v Unii význam hospodářské spolupráce, pokud čelíme globalizaci? Tento fenomén přece začal hrát důležitější roli než v počátku – v padesátých letech.*

TV: Globalizace v kulturním smyslu začala v šedesátých letech. Tato pozitivní planetární sounáležitost pak v sedmdesátých letech téměř zmizela. Šedesátá léta byla po celém světě léty kulturní revoluce, již pak sedmdesátá léta potlačila svou neorokokovou dekadencí – nemluvě o tom, co se dělo v naší části Evropy. V šedesátých letech jsme poslouchali stejnou hudbu, chodili jsme na stejné filmy, četli jsme stejné knihy. Chápu to tak, že globalizace probíhala postupně, nejprve v ekonomických či obchodních vztazích. Pravděpodobně to bylo přičiněním nadnárodních společností, které byly velice praktické. Zjednodušil se pohyb zboží a kapitálu, ale globalizace sama je fakt, který nemusí být nekompatibilní s evropskými partnerskými dohodami. Evropský trh je otevřený trh. Když se podíváme na zemi původu většiny průmyslových výrobků, ať chceme, nebo ne, je to Čína, ...

MS: *... zde se sluší říci, že zmíněné výrobky byly vymyšleny v západním světě.*

TV: Pokud jde o potraviny, je naprosto komické, jak některé obchodní řetězce užívají heslo, že prodávají „hezky český“, nebo že nebudou kupovat polskou zeleninu. Je to směšné a trapné.

MS: *Myslel jsem to tak, že integrace v rámci evropských zemí byla odpovědí na výzvy globalizace.*

TV: Ano, šlo o paralelní procesy, ...

MS: *... které se podmiňují a doplňují. Mír a obchod.*

TV: Mír je naprosto pragmatická záležitost.

MS: *Známe však rčení: chceš-li mír, připravuj válku - což říká římské přísloví.*

TV: Opět se vracíme k otázce vojenské připravenosti.

... Integrace a Spojené státy americké ...

MS: *Jak se vyrovnáváte s tím, že Evropskou unii utváří různé státy? Lze přirovnat Evropskou unii ke Spojeným státům americkým?*

TV: Domnívám se, že to dost dobře nejde.

MS: *Myslíte z důvodu historických i jazykových?*

TV: Americkým studentům dávám příklad: zde vidíte mapu Evropy, a zkuste si ji porovnat s mapou východního pobřeží USA. Představte si, že by se ve Vermontu hovořilo portugalsky, v Maine holandsky, Virginia by mluvila česky, zatímco Georgia slovensky. Východní státy jsou malé, s námi srovnatelné, ...

MS: *... Kalifornie je asi podobná Francii, ...*

TV: ... případně slunné Itálii. Měli bychom si říci, že americké státy se srovnávat nedají, protože tam je způsob vzniku jiný. Americká republika je utopií, již se podařilo uskutečnit. Málokdy vidíme, že stát vznikl z ideje - a tedy nejen *via facti*. Je vhodné konstatovat: srovnání Evropské unie se Spojenými státy kulhá.

MS: *Lze říci, že tato skutečnost bude ovlivňovat budoucnost?*

TV: Těžko můžeme očekávat, že se jedno připodobní druhému.

MS: *Máme-li sjednocující se Evropu, potřebujeme také jeden evropský národ. Američané jím jsou. Mají jeden jazyk, hymnu ...*

TV: Už dnes jsou v USA stovky měst, kde španělsky mluví většina obyvatel. Když jedete v New Yorku metrem, jsou tam nápisy anglicky, španělsky, čínsky, korejsky, rusky. Je to pestřejší, než to bývalo. Přesto je pravda, že Američané jsou národ, kdežto Evropané ne. Nemyslím si, že je nutnou podmínkou, aby vznikl evropský národ. Národní identitu je pro mnohé těžké zdvojit či nahradit. Nicméně je otázkou, jak potom může vzniknout evropská identita.

MS: *Jak vznikne, co ji může konstituovat?*

TV: Ona se již *de facto* utváří. K tomu není třeba žádných speciálních ideologií. Pokud se podíváte na dnešní české, případně finské studenty, ti se cítí Evropany, protože mají evropskou zkušenost. Každý český student alespoň jeden semestr prostřednictvím programu Erasmus stráví v nějaké evropské zemi. Je čím dál tím víc mladých šikovných Čechů, kteří se usadí v Anglii, ve Španělsku, případně v Řecku či kdekoli jinde, koupí si tam dům, ale nepřestanou být Čechy, asi se nestanou plnými Angličany nebo Řeky, avšak mají možnost Evropu přijmout více jako svůj domov. Děje se tak, nemusí

o tom hovořit. Možná by to asi ani neverbalizovali.

... Václav Havel a Evropa ...

TV: Takové uvažování bych přirovnal k Havlově koncepci několikanásobné identity, říkám tomu „princip cibule“. Jsem-li dotazován, zda jsem dobrým Čechem, měl bych se také zeptat, jsem-li dobrým lokálním patriotem. To předpokládá považovat se za Pražana, ale současně mít vztah ke svému sousedství. V Havlově případě to byly pražské Dejvice, když již nebydlel na nábřeží. Jeho úvaha ovšem pokračovala dál: abych byl dobrým Čechem, musím být dobrým Evropanem. A abych byl dobrým Evropanem, musím být dobrým světoobčanem. Jde o to, že tyto identity se nemusí vylučovat. Naopak, mohou se vzájemně posilovat.

MS: *To znamená: Evropana dělá Evropanem to, že se po světě rozhlíží, je odpovědný, zajímá se o vývoj druhých?*

TV: Konstatuji: vrstva lidí, kteří volně putují Evropou, usazující se v ní a pracují, nikdy nebude statisticky převládat. Je to však větší síla, než abychom ji považovali jen za pouhý symbol nové Evropy. Zkrátka ta skutečnost se prakticky děje, což bylo dřív těžko myslitelné. Třeba v centrální Francii jsou vylidněné obce, celé oblasti, a proto se tam stěhují Angličané a jiní. Pro nás vskutku těžko představitelné.

MS: *Stát se člověkem s evropskou identitou je pomalý, těžkopádný proces.*

TV: Souhlasím s vámi.

MS: *Domníváte se, že tak, jak uvažoval bývalý prezident Václav Havel, jednají i ostatní? Jde o to, že lidé se raději přimknou k nějakému národu, poněvadž se s ním lépe identifikují než s celým světem. Můžeme to považovat za redukcionistickou identitu, ale jsou mezi námi lidé, kteří tento pohled na svět nesdílejí. Svět je jim vzdálený, a proto se snáze ztotožní s tím, co je na jejich „zahrádce“, možná, co dělá jejich soused.*

TV: To však nemá být terčem kritiky, natožpak posměchu. Mají na to pochopitelně plné právo. Řekl bych: sami se ochuzují. Jejich děti, případně děti jejich dětí, jejich sousedi časem trochu změní názor. Když se díváme na projevy „roduvěrného“ vlastenectví, je to spíš nacionalismus, a populisté právě toho používají jako nástroje. To má pak jasné politické konsekvence. Nejde už pouze o identitu, ale také o manipulaci. Řadě slušných lidí přijdou projevy takového vlastenectví, ale spíše šovinismu, jako komické, nebo přímo nepřijatelné. Pokud česká silně laická společnost v minulosti něčeho dosáhla, kupříkladu v době českého národního obrození, tak to paradoxně bylo zejména díky sílícímu občanskému cítění - ne nutně nacionalistickému. I v tomto ohledu Češi mají komparativní výhodu - podíváme-li se na Poláky, Slováky, Maďary, kde radikální formy nacionalismu jsou daleko častější. Mnoho Čechů se cítí spíše v roli liberálních, tolerantních českých občanů - tím pádem Evropanů - než extrémistů.

MS: *Přihlášení se k národu nemusí být a priori negativní. Problém je, že mnozí lidé jsou vlažnými „národovci“. Jen si všimněme, kdo dnes slaví státní svátek 28. října - zrození republiky, 28. září - svatého Václava, 6. července - upálení mistra Jana Husa, 5. července příchod Cyrila a Metoděje. Zpět k Havlovi. Vám se jeho přístup jeví jako správný?*

TV: Typově je to příklad hodný následování, byť nikdy nebude většinový. Sám jste se zeptal: vzpomíná někdo z nás na 28. říjen a jiné národní svátky? Vsadil bych se, byť k tomu nemám statistická data, že rozhodně ti, kteří sedí na své zahrádce a mají dresy českého hokejového týmu, nejsou ti, kteří by se zamýšleli nad smyslem 28. října. Jsou různé způsoby identifikace s národem,

případně se zemí. Mně samotnému je bližší „landespatriotismus“ než etnické vlastenectví. Určitě bychom i v minulosti našli příklady možné koexistence různých typů patriotismu. Dotýkám se další kvality Evropy, což je pluralita a elementární tolerantnost, pokud nejsou poškozovány zájmy někoho jiného.

MS: *Jak lze podle vás podporovat ochotu ke vstřícnosti?*

TV: Jsme na školní půdě - nabízí se tedy vzdělání a kultura v širším smyslu jako způsob vzdělání, obnovování.

... Identita v uměleckém díle ...

TV: Jsem přesvědčen, že když u nás s americkými studenty čteme Máchův *Máj* a *Babičku* Boženy Němcové, *Dobrého vojáka Švejka*, tak jim nevykládám, co si mají myslet, ale oni mně říkají, co si myslí. Jde o výměnu názorů, a proto se úspěšně dobíráme podstaty, v čem jsou právě Mácha, Němcová i Hašek specificky čeští a v čem jsou univerzální. V tom nevidím rozpor. Je tam obojí.

MS: *Můžete uvést pohled Američanů na autory, o nichž hovoříte? V čem - podle vás - Češi vynikají a co je národní specifikum?*

TV: U Máchy je to poměrně snadné, neboť reprezentuje romantismus jako literární hnutí a romantismus sám je univerzální a byl univerzální od samého počátku, zejména jeho ústřední téma emancipace moderního jednotlivce, což je téma moderní a v jistých obměnách se objevuje i v současnosti - nejen v literatuře, ale i v jiných typech zpracování. Božena Němcová mé studenty opakovaně fascinuje jako bytost zcela emancipovaná a svobodomyšlná, jako autorka schopná v sobě soustředit jak odkazy k tradici - dokonce až v bájně rajske formě - dětství je „ztracený ráj“, tak velmi moderní rozbor vývoje lidské psychiky, což je tam na postavách dětí krásně předvedeno. Po přečtení *Babičky* mi jedna studentka, indiánka z kmene Navajo, řekla: „Profesore, je to totéž, co mi říkala má babička!“ U nich je orální tradice osou pevného životního zakotvení. Má-li člověk morální základ, pak vnější osudy jej tolik neutváří, byť jej ovlivňují.

MS: *Hovořil jste o Babičce, ale co u Švejka?*

TV: On je současnost. Studenti rychle odhalí sami, že americký Švejk - kapitán Yossarian z *Hlavy XXII* Josepha Hellera - s ním má hodně podobného. V obou jde o základní existenciální hodnoty ve válce a o základní postoj k nim, o deformace, které vznikají v extrémních situacích. Někteří z nich dokonce věděli, že Švejk Josefa Hellera opravdu inspiroval.

MS: *Dotýkáte se propojenosti v rámci univerzálního světa?*

TV: Jistě. Vždy se budu snažit více hledat, co máme na tomto světě společného, než co máme rozdílného.

MS: *Jste přesvědčen, že uvažování, v němž se klade důraz na to, co nás odděluje, je v rámci našeho vývoje zanedbatelné?*

TV: Není to poprvé v dějinách, co se nějaký koncept, nějaké politické dílo vyvíjí ve vlnách. Dá se očekávat, že po současné vlně ať už spontánního nebo uměle živeného euroskepticismu opět přijde doba, kdy se ukáže, že Evropskou unii zrušit, dát jí „rozchod“, by pravděpodobně byl hazard planetárních rozměrů. Jsem si ovšem vědom, že pokud někdy dávám takový důraz na vzájemnou komunikaci a hledím na to, co nás spojuje, může být můj postoj vnímán jako donkichotský a mé snažení jako sisyfovská práce. Na to však jsme měli dobré školení v letech disentu.

MS: *Pokud se člověk necítí sám jako hlas volajícího na poušti.*

TV: Doufám, že ne na úplně poušti. Ano, je to menšinový hlas. To je však riziko, které člověk přijímá.

MS: *K tomu, aby člověk hledal, co nás spojuje, bychom si také měli ponechat identitu – vědět, kým jsme. Právě rozdílnost nám umožní kráčet kupředu.*

TV: To, o čem mluvíte, nestojí proti sobě. Jsem přesvědčen, že čím víc člověk uvažuje o tom, co má společného s někým jiným, tím více přemýšlí o tom, kým sám je. Pokud uvažuje, jde o proces myšlenkový, a není to proces přijímání pravzorů.

MS: *Zde se dostáváme k oblíbenému konstatování, že myslet bolí.*

... Instituce v integračním procesu ...

MS: *Navrhuji, abychom se podívali na institucionální rozvržení. Vzpomínal jste, jak jste jezdil do Bruselu, a zároveň jste ve Foru 2000 spolupracoval s Václavem Havlem. Jaké instituce považujete za konstitutivní a případně, co byste u nich upravil tak, aby byly více přijímány, aby obecný lid nepronel: opět pitomost z Bruselu? Aby lidé ve vývoji pocítovali legitimitu.*

TV: Česká republika byla v pozdních devadesátých letech a prvních letech nového milénia poměrně vpředu, pokud jde o stupeň informovanosti. Současně i kladné hodnocení Evropské unie zde bylo vyšší než leckde jinde. Koneckonců i výsledky referenda byly jedny z nejvyšších, i když spousta lidí, zvláště starších, podpořila vstup do Evropské unie s tím, že jejich krok pomůže budoucím generacím. Projevili schopnost vidět dál než za dva rohy. Ta nyní jako by oslabila, ale lidé jsou stejní. Výkyvy veřejného mínění jsou patrné, ale nejsou fatální; spíše zažíváme další „blbou náladu“. Jestli se povede, aby některé evropské instituce fungovaly, případně vystupovaly přesvědčivěji, tak by se to zřejmě brzy odrazilo i v pohledu občanů jednotlivých členských zemí. Nedovedu si představit, co přesně by evropské instituce měly udělat. Fakt je, že od počátku jsou v nich disproporce a je zřejmé, že úloha Evropského parlamentu je v mnohých ohledech spíše symbolická. Je to však místo, kde mohou národní poslanci cosi ovlivnit, nicméně jak jsme si mohli všimnout v posledních deseti letech, často se lépe identifikují s poslaneckými kluby než se svými národními kolegy, a proto je těžké hovořit o hájení národních zájmů. Jsou tam nejdůležitější expertní dohody – a to jak bilaterální, tak stát versus celá komise, kde je možno získat nějaké výjimky, udělat dohody. Důkladný lobbying a aktivní diplomacie jsou přesně tím, co podcenily všechny dosavadní české vlády. Počty českých diplomatů jsou ve srovnání s Polskem minimální, a argument, že Polsko je větší, je směšný, agenda je úplně stejná. Srovnatelně velké země tam mají větší zastoupení. Teď mají v Bruselu své kanceláře i kraje. Jsou však pasivní, nedělají téměř nic, protože jsou rádi, že tam mají dům. U nich bych byl velmi kritický. Většina potíží plyne z toho, že čeští zástupci tam nedělají mnoho. Pak je velmi rozšířen omyl, že národní komisaři by měli hájit zájmy své země. Nikoliv – jsou vybráni proto, aby spoluvytvářeli politiku Komise.

MS: *Člověk míní a druzí mění ...*

TV: Ano, je tam mnoho nedorozumění. A jsem přesvědčen, že nějaká chytřejší kampaň by neuškodila, když víme, že pro média téma Evropy bylo podružné, a proto přežívá mnoho absurdních pověr, protože chytřejší novináři to vzdali a nemají zájem lidem vysvětlovat souvislosti. Ani místní zastoupení Evropské komise nedělá žádnou rozsáhlou kampaň, pokud si však položíme otázku, jestli český občan má možnost dozvědět se, co potřebuje, musíme říci, že ano. Není nic jednoduššího než získat informace. Něco jiného je, jak je dostat lidem až do bytu a do vědomí. Právě proto, že evropské instituce jsou výsledkem dlouhých kompromisů, zřejmě byly beznadějně pokusy ještě sepsat ústavu Unie. Poslední pokus nutně obnášel tolik čistě technických bodů, že neodborník takový text vůbec

nemohl číst, a tudíž se s ním nemohl citově ztotožnit. S duchem Evropy se člověk ztotožnit může.

MS: *Měli bychom si přiznat, co o duchu Evropy víme, jak jej dokážeme kultivovat. Je však vhodné se zeptat, jestli proces integrace není příliš rychlý. Vezměme si, že Spojené státy americké slaví v roce 2016 240 let své existence.*

TV: Když opomeneme smutnou epizodu americké občanské války, tak Spojené státy nepotřebovaly žádný dlouhý vývoj: jak si je založili, takové je mají. Ústava je jednoduchá, má pár desítek dodatků, ty ovšem nejsou převratně dlouhé. Mají tam dělbu moci a kontrolní mechanismy. Nám se jejich pojetí demokracie může zdát podivné, volební mechanismus při prezidentských volbách je složitý, někde mají pouze straníky, někde mají lidové hlasování, ale nakonec to funguje. Evropa by potřebovala „doladit“ specifické hlasovací váhy jednotlivých členských států. Mám však obavy, že si nejvíce stěžují ty evropské země, které zůstávají pasivní.

MS: *Zde je vhodné zmínit skutečnost: půjdete-li proti člověku, „zasekne“ se, i když zpočátku měl zájem se účastnit.*

TV: Nyní je aktuální otázka kvót pro přijímání uprchlíků, což je problém, se kterým nikdo nepočítal, a proto na to nebyly připraveny mechanismy. Pochopitelně, něco jako kvóty, to je mimořádně nepopulární. Na druhou stranu, námitka: pokud chcete mít prospěch ze členství v Evropské unii, pak byste se nějakým způsobem měli podílet i na méně populárních věcech. Poté záleží na dalším vyjednávání. Nemusíme brát uprchlíky, ale do krizových oblastí pošleme stovky specializovaných policistů – je to případné možné řešení, způsob, jak se vyhnout mechanickému přijímání určitého počtu běženců. Řekl bych, že jde o mimořádnou situaci. Dříve či později se nějaké řešení najde, avšak pokud se evropským orgánům podaří nabídnout řešení, jež bude přijatelné pro všechny, jejich věrohodnost posílí.

... Proměny systému ...

MS: *Řešení pro všechny tedy znamená upečení dortu, o nějž se snažili pejsek a kočička?*

TV: V tom je právě problém. Je to riziko onoho mnohavrstevného, letitého kompromisu, a my můžeme být rádi, že vůbec nějak funguje.

MS: *Vzniká otázka, s čím se mají lidé ztotožnit? Jde o kompromis kompromisu? Z dlouhodobého hlediska to nikam nepovede. Lidé však usilují o jasné pojmenování, které je v kontrastu se šedí. Obsahují-li barvy gradienty šedi, jde o něco jiného, než když je celek šedý.*

TV: Ano, ale opakuji, že jde o riziko podnikání. Jak se ukazuje, je nad síly evropských institucí přijmout rychlá řešení, ...

MS: *... nebo neměli bychom přistoupit na skutečnost, že Brusel je synonymum kvazipolitického orgánu, kam se posílají lidé, kteří jsou již „vysloužilými“ politiky, případně ve své národní aréně mají dnes dres „B“ teamu?*

VT: Je otázka, jestli vůbec nějaká „áčka“ v národních vládách zůstávají. Jsme svědky celkové krize politického vedení. Přesně to je voda na mlýn všem populistům a jde o vážný problém. Mimochodem to bude hlavní téma letošní konference Forum 2000.

MS: *Možná přivítáte i Angelu Merkelovou! Zpět k integraci. Můžeme říci: obchod spojuje, když politika rozděluje. Nejprve právě dojde k postupnému prorůstání společenství na bázi ekonomické a politika bude následovat. Jen se zeptejme, kdo usiloval o politický rozměr? Vlastně nikdo. A v tom byla obsažena snaha „zapsat se“ do dějin.*

VT: Nemohu to vyloučit. Museli bychom být konkrétnější – jak, kdo a který. Pokud jsme Evropu zúžili na dnešní Evropskou unii, je tam skutečně řada velmi křehkých struktur. Není zaručen stálý pokrok a konečný úspěch. Dá to ještě mnoho práce – a to i neviditelné práce politického vyjednávání. Nemusí jít o velké věci: nemusí se znovu „vytahovat“ otázka federalizace, ani se nemusí vyťahovat otázka větších pravomocí evropských institucí. Dnes jsme naopak v době, kdy je potřeba upozorňovat na skutečnost, že opětovné posilování úzce národních zájmů může být tou nebezpečnější cestou.

MS: *Víme však, že s národním zájmem vystupují země Visegrádu – a to jako odpověď na uprchlickou krizi. Jen si vezměme: lidé, jako pan Fico, se ohánějí varováním, že rozhodnutí Evropské komise bude napadeno žalobou u Evropského soudu.*

TV: Přesně na to upozorňuji. Takové chápání národních zájmů může ohrozit skutečné národní zájmy. Stejně jako Viktor Orbán nebo Robert Fico je i polská vláda izolacionistická. Že se Visegrád rozhodl vystoupit jako skupina zrovna v této agendě, je poměrně nešťastné.

Pokračování 29. listopadu 2016 ...